

УДК 271.222-725 (497.11) "1804/1813"

УЧЕШЋЕ СВЕШТЕНСТВА У ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Апстракт: У раду се обрађује улога свештенства у организовању устанка, учешће у непосредним бојевима, њихове дипломатске активности, учешће у уређењу устаничке Србије и њихове жртве.

Кључне речи: устанак, бојеви, дипломатија, одјеци устанка, жртве.

У Првом, а исто тако и у Другом српском устанку, учествовао је значајан број свештеника. Они нису само подстицали народ на устанак него су били и у борбама, предводили побуњену рају из победе у победу. Уз то, одлазили су у дипломатске мисије, учествовали у доношењу закона у устаничкој Србији итд. Свештеничке жртве у предустаничком, а поготово у устаничком периоду, с обзиром на ондашњи њихов укупан број, велике су. Међу тим жртвама највише има мученика и исповедника за веру.

У покретању Устанка значајну улогу има стари буковички прота Атанасије Антонијевић. Прота је рођен у Буковику под Букуљом. Прво образовање је стекао код стрица, свештеника буковичког, Јефтимија, а затим одлази у Београд где је изучио абацијски занат. У Београду је научио турски и

грчки, што ће устаницима бити од велике користи. После смрти стрица Јефтимија, Атанасије је рукоположен у чин свештеника и постављен на његово место. Захваљујући знању турског језика сазнао је да је у "сечи кнезова" планирано погубљење Карађорђа. На време је о томе обавестио Карађорђа и тако му спасао живот. Одржавао је стално контакт са њиме и подстицао га на подизање Устанка. Први устаници ће се окупити на свадби сина Стевана Томића у Орашцу, крајем 1803. године. Том приликом је прота Атанасије у једној "јаружици" заклео заверенике да неће одати тајну свог договора.¹ Доносимо краћи извод из говора протиног завереницима.

¹ О. Срдановић-Бараћ, *Улога свештенства у Првом и Другом српском устанку*, Београд, 1975, 10-11.

"Браћо, ево већ толике стотине година прођоше откако се сва наша слава закопа у гроб на Косову. Од онда се наши ножеви, сабље и пушке завлаче у класе. Свети божји олтари, који су наших царева и краљева красили Србију као цвеће, данас су штале за турске коње. Образ наших жена, сестара и кћери гази се ногама као да смо сви право робље. Браћо, земља стење а небо над нама плаче гледајући наше муке. Него, браћо, у име Створитеља Бога и Спаситеља нашега, да устанемо на оружје! Бог ће нам помоћи, а и цар ће то одобрити, јер ове крвопије и њему о глави раде!"²

Када је почео Устанак, прота Атанасије је заклео народне вође на међусобну слогу и верност Карађорђу. Иако стар, прота Атанасије учествује у првој бици са Турцима у Дрлупи. Једном групом устаника командује Карађорђе, другом прота. Пред саму битку прота се овако обратио устаницима: "Браћо, ево дође и то да се побијемо с Турцима. Немојте, браћо, ниједан узмакнути, нити се поплашити. Бог је с нама, па кога се другога имамо бојати? Него треба опет да се закунете да ћете сложено ударити и да нећете издати. Да се закунемо, гракну сав народ."³ О овој бици је 22. фебруара 1804. године прота Михаило Пејић из Земуна обавестио Карловачког митрополита Стефана Стратимировића. У писму говори о формирању устаничких одреда, као и о неуспеху дахија да са устаницима поведу преговоре о миру.⁴

² Д. Љ. Кашић, *Улога свештенства у Првом и Другом српском устанку*, Београд 1983, 376. (Даље: Д.Љ. Кашић, *нав. дело*).

³ Исто, 378.

⁴ АСАНУ 388. Прота Михаило Пејић, митровачки прота Гаврило Исаковић и капетан Константин Јовановић редовно су обаве-

У припреми Устанка важну улогу је одиграо Карађорђевић зет, поп Миљко, раније свештеник у Ацибеговцу. После смрти супруге поп Миљко се замонашио и живео као монах у Миљковом манастиру у Ресави. "Са поп Станишом из Црквенца, поп Ђорђевић из Галижана и протом Милојем из Ломнице овај калуђер залазио је у народ и убеђивао сељаке о нужности да се масовно дигну на устанак."⁵

Једна од најсветлијих личности устаничке Србије је свакако прота Матеја Ненадовић. Потиче из угледне породице Ненадовића. Његов отац, Алекса, је био један од најугледнијих нахијских кнезова пре Устанка. Матеја је прво образовање стекао код пароха Станоја, а касније у избеглиштву код учитеља Игњата Сабова у Купинову и код проте Лазара Георгијевића у Ашањи. У Бранковину се вратио 1793. године. Убрзо се оженио и био рукоположен у чин свештеника иако је имао само 16 година. Као један од главних вођа учествује од 1804. године у борбама око Ваљева и Шапца и при опсади Београда; 1805. при ослобођењу Карановца, Ужица и Смедерева; 1806. у боју на Братачићу и Мишару. Као одличан војсковођа и храбар ратник добио је 1811. године звање српског војводе. Једна од последњих

штавали митрополита Стефана Стратимировића о успесима устаника (Види: АСАНУ 368, 375, 384, 390, 394, 426). Успехе устаника је пратио и радовао се и Петар I Петровић Његош. Од почетка устанка је био у вези са Карађорђевићем. Радост са устаницима је делило и ниже свештенство у Босни, нарочито у пограничном делу са Србијом.

⁵ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 10; Поп Станиша је за време Устанка био писар Стевана Синђелића и са њим је учествовао у свим борбама; Уп. Р. Перовић, *О првом српском устанку необјављена грађа*, Београд 1954, 67.

битака у којој је учествовао у Првом устанку је битка на Равњу.⁶

Свештеник Лука Лазаревић са свога јунаштва и храбрости опеван је и у народним песмама. О каквом јунаку се ради довољно говори то да је 14 пута био рањаван у тешким борбама. Рођен је у Свилеуви. После школовања у Срему оженио се и рукоположен је у чин свештеника. Због погибије његовог брата кнеза Ранка од бега Новљанина створила се код њега велика мржња према Турцима. Активно учествује у борбама од почетка Устанка. Посебно се истакао у бици на Мишару, где је тешко рањен. Карађорђе га 1807. године поставља за команданта Шапца. Да га је Карађорђе ценио види се и по томе што га је називао "посинком" и својом "десном руком". Звање војводе је добио 1811. године. Под његовом командом је било 20 села кнежине Тамнаве и 33 села кнежине Поцерина. После слома устанка преко Аустрије одлази у Русију. После две деценије се враћа у Србију. Умро је у Шапцу 1852. године.⁷

Хаџи Милентије Стефановић, архимандрит манастира Раче, преживео је познату сечу кнезова иако су дахије планирале да га убију. Рођен је у Сребреничкој нахији у Босни. Био је једно време монах у манастиру Трноша. Године 1794. посетио је Свету земљу. Том приликом је издејствовао од Порте ферман за оправку манастира Раче. У Устанку учествује од почетка. Као војвода соколски помиње се од 1805. године. Имао је утврђења у близини данашње Бајине Баште.⁸

Страх и трепет за босанске Турке представљао је прота Никола Смиљанић из Бадовинаца у Мачви. Од почетка Устанка са својом четом пресретао је Турке који су кроз Мачву и Китог пролазили ка Шапцу. Према Вуку Караџићу, прота Никола је војвода већ од 1806. године. Пропашћу Устанка напустио је Србију. Вратио се 1815. године. У Другом устанку учествује у бици на Дубљу.⁹

Велики углед у Пожешкој нахији уживао је прота Милутин Илић Гучанин. За њега се каже да га је "слушала сва његова нахија као Светог Краља". Према народној песми, прота је трећи дан Тројица 1806. године код села Лопаша у Драгачеву потукао чету сарајевског Орд-аге, а самом аги је одсекао главу. За ратне заслуге добио је 1811. године звање војводе. После слома Устанка није напустио Србију већ се скривао од Турака. Умро је у манастиру Свете Тројице у Овчару 1814. године.¹⁰

Архимандрит манастира Враћевшнице и потоњи митрополит Србије Мелентије Павловић учествовао је у борбама Првог и Другог устанка. У другом устанку на Љубићу код Чачка ударањем у добош прикупио је раштркану војску и тако омогућио победу. Због овога је носио надимак добошар.¹¹

Хаџи Мелентије Никшић је учествовао у многим бојевима са Турцима. Чувајући од Турака мошти св. Стефана Првовенчаног, преноси их

⁶ Р. Веселиновић, *Историја Српске Православне Цркве са народном историјом*, Београд 1966, књ. II (1766-1945), 105.

⁷ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 16-17.

⁸ *Исто*, 12; Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 380.

⁹ *Исто*, 380-381.

¹⁰ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 14-15; Р. Веселиновић, *нав. дело*, 106.

¹¹ Еп. Сава, Мелентије Поповић митрополит Србије 1831-1833, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд - Подгорица - Крагујевац 1996, 314.

1806. из Студенице у Враћевшницу, а одатле 1813. у Београд. Пред крај устанка односи мошти у манастир Фенек у Срему. У другом устанку учествује у бици на Дубљу. Приликом боравка у дипломатској мисији у Цариграду 1815. године, на молбу кнеза Милоша, цариградски патријарх Кирило VI хиротонисао га је за Шабачког епископа. Дошавши у сукоб са кнезом Милошем убијен је 1816. године. Сахрањен је у шабачкој цркви.¹²

У борбама са Турцима истицао се и архимандрит студенички Самуило Јаковљевић. После пропасти устанка склања се у фрушкогорске манастире Јазак и Фенек. У Србију се вратио током другог устанка. Године 1817. постављен је за игумана, потом и за архимандрита манастира Студенице. Умро је као члан српске делегације у Цариграду 1824. године.¹³

Изузетно је био храбар и поп Филип Петровић. Рођен је 1775. у близини Студенице. Живео је у Трнави. Учествовао је у биткама код Подгоре, на Коштанском пољу, Столу и Тамњићу. У другом устанку храбрио је народ Јагодинске нахије на борбу против Турака. Несрећно је погинуо 1820. године на дан своје крсне славе св. Луке, случајно погођен пушчаним зрном једног госта.¹⁴

Као учесници у устанку помињу се и ови свештеници: протопоп Никола ритопечки и Марко Довљеновић из Остружнице, поп Ђорђе из Кућана, калуђер Макарије из Каоника, поп Петар Поповић из чете Хајдук Вељка,

поп Јован Димитријевић, који је из Шапца гађао Турке на Малајници.¹⁵

Многи од поменутих свештеника били су дипломате устаничке Србије. Још за време Кочине Крајине један број свештеника је био ангажован на дипломатском послу. Прота Милован Вукомановић из Сабанте и поп Ђорђе Николајевић (Дели Ђорђе) ишли су 1787. са Кочом цару Јосифу II у Беч. У време склапања Свиштовског мира на дипломатском послу је био ангажован трonoшки архимандрит Стефан Јовановић.¹⁶

Прота Матеја Ненадовић је био и законодавац и дипломата обновљене Србије. Саставио је први Казнени законик. Био је први председник Правитељствујушћег Совјета основаног 1805. године. Писао је и путовао у Беч и Петроград, настојећи да Аустрију и Русију заинтересује за Српски устанак, да укаже на његову важност и да добије материјалну и моралну помоћ. Са тим циљем је јануара 1806. прота Матеја са Божом Грујовићем и земунским трговцем Милошем Урошевићем путовао у Беч, а потом је требало да иде у Петроград. Делегација није из Беча отпутовала у Петроград, већ је преко руског посланика упутила молбе у духу добијених инструкција.¹⁷ Прота Матеја је био у Бечу и за време одржавања Бечког конгреса. Настојао је да велике силе, учеснице Конгреса, заинтересује за праведну ствар свога народа. Није имао успеха, али је учинио што је било у његовој моћи. У Србију се враћа у време Другог устанка. Иако са кнезом Милошем није увек

¹² Еп. Сава, Мелентије Никшић епископ Шабачки 1816, *нав. дело*, 313.

¹³ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 12-13.

¹⁴ *Исто*, 15.

¹⁵ *Исто*, 12-14.

¹⁶ Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 382.

¹⁷ Ј. Б. Тошковић, *Односи између Босне и Србије 1805-1806. и бој на Мишару*, Суботица 1927, 102.

био у добрим односима, обављао је важне дужности: преговарао је са Марашли-пашом, био је члан новооснованог Државног савета, учествовао је 1848. године на чувеној Мајској скупштини у Сремским Карловцима. Пензионисан је 1852. године. Умро је 1854. у Ваљевоу, а сахрањен у Бранковини.¹⁸

У дипломатским мисијама учествовао је и архимандрит манастира Раче Хаџи Мелентије Стефановић. Он је два пута, 1810. и 1811. године, са делегацијама био у Русији. Жеља Карађорђева је била да у Русији буде хиротонисан за епископа. До хиротоније није дошло из политичких разлога. О томе је Карађорђу 27. априла 1811. писао из Букурешта Михаило Кутузов и саветовао му да предложи другу личност, прихватљивију за Русе.¹⁹

У покушају аустријских власти да априла 1804. године у Земуну измире Србе са Турцима, учествује и прота Алекса Лазаревић из села Шопића. На Скупштини у Пећанима 1805. године изабран је за члана делегације која је однела српске захтеве Порти. Са њим су били Стеван Живковић и Петар Новаковић Чардаклија. Делегација ће се једва спасти из Цариграда. Живковић је отпутовао у Србију, наводно да спречи сукоб устаника са Хафиз-пашом, а прота Алекса и Чардаклија уз помоћ једног Грка укрцали су се на руску лађу и отпловили за Одесу, а одатле за Петроград. У Србију су стигли 1806. године.²⁰

На успостављању веза између Русије, Србије и Црне Горе ангажован

је био архимандрит Спиридон Филиповић-Сундечић, родом из Шибеника. После српског пораза на Каменици 1809. године однео је Карађорђево писмо руском цару у коме га моли за помоћ.²¹

После турског пораза на Дубљу 1815. године Порта је затражила да се са кнезом Милошем преговара о склапању мира. Преговори су вођени са Марашли Али-пашом, који је тражио да Срби у знак добре воље, док преговори трају, пропусте један број турских војника до Београда. Пошто је овај услов испуњен, кнез Милош шаље враћевшничког архимандрита Мелентија Никшића и кнеза Аксентија из Чибутковице да о овом известе Порту. Док је архимандрит Мелентије боравио у Цариграду, кнез Милош је септембра 1815. године замолио цариградског патријарха Кирила VI да га хиротонише за Београдског митрополита. Патријарх га је хиротонисао, али не за Београдског митрополита, већ за Шабачког епископа.²² Пошто су преговори са Марашли Али-пашом успешно окончани, договорено је да се пошаље друго изасланство у Цариград, које ће тражити помиловање за Србе, као и да се Марашли Али-паша постави за Београдског везира. У Цариград је послат калуђер овчарског манастира Никоља, Неофит Марковић и кнез Милоје Годоровић. Обавили су успешно дипломатску мисију и донели два фермана. Једним се Србима даје помиловање, другим се Марашли Али-паша поставља за београдског везира.²³

Има свештеника који се из дипломатске мисије нису никад вратили.

¹⁸ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 13-14; Р. Веселиновић, *нав. дело*, 108; Д.Љ.Кашић, *нав. дело*, 379.

¹⁹ АС, ЗДП.

²⁰ Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 384.

²¹ Р. Веселиновић, *нав. дело*, 108.

²² Еп. Сава, *нав. дело*, 313.

²³ Р. Веселиновић, *нав. дело*, 108.

Таква је судбина задесила архимандрита Самуила Јаковљевића. Он је као члан српске делегације стигао у Цариград 1820. године. Избијањем устанка у Грчкој 1821. делегација је у Цариграду затворена. Старац Самуило је умро у заточењу 1824. године. Остали чланови делегације пуштени су на слободу тек 1826. године.²⁴

У дипломатске мисије је слат и Доситеј Обрадовић. Он је у јесен 1806. године ишао у Влашку да обавести Родофиникина о стању у Србији. Такође, у јесен 1810. Доситеј, Миленко Стојковић и Милан Обреновић бораве у руском главном штабу у Влашкој и од Руса траже војску.²⁵

У Карађорђевој Деловоднику из 1812. и 1813. године, на више места се помиње поп Мика из Ниша. Пошто је знао турски језик служио је устаницима као посредник са представницима Порте.²⁶

Радећи на ослобођењу свога народа многи свештеници су завршили земаљски живот мученички. Страдања су била за време Кочине Крајине, Сече кнезова, пропасти устанка и Хаџи Проданове буне.

За време Кочине Крајине, студенички игуман Леонтије је са четири калуђера бачен у новопазарску тамницу, где је умро. Тронушког архимандрита Мојсија Турци су пред црквом посекали, а његовог наследника Стефана Јовановића су у Зворнику отровали.²⁷ У Сечи кнезова, мученички су пострадали моравички архимандрит хаџи Ђера и архимандрит манастира Боговађе, хаџи Рувим.

Током устанка пострадао је мученички један број свештеника. Марта 1804. Турци су приликом напада на Шабац ухватили попа Живка и попа Максима. Према извештају земунског прототе Михаила Пејића карловачком митрополиту Стефану Стратимировићу, обојица су прободена "кроз трбух са по два велика ханџара" и такве су их одвели у град и онде су им главе одсекли.²⁸ Исте године приликом напада на Јагодину, Турци су ухватили протосинђела Максима из села Кикојевца, "одерали му живом кожу с обе руке од шакe до лакта; и од врата низ плећа до појаса, па га тако пустили да тим мукама својим престрављује рају."²⁹ Следеће, 1805. године Турци су обесили у Призрену јеромонаха Нићифора, сабрата манастира Студенице.³⁰ По једној верзији, исте године обесили су неколико свештеника у Пироту у Тијабари на једној врби; а по другој верзији, 1807. године обесили су седам свештеника за један дан.³¹ Пред Ђурђевдан 1806. упао је Кулинкапетан са својом дружином у село Добрић и посекао 74 човека који су му били дошли на веру. Поробио је село, а попа Филипа и сеоског кнеза Илију везане у ланце довео је у ордију и набио на колац.³²

Пропашћу Првог српског устанка дошло је до нових жртава међу свештеницима. Тако су Турци посекали јеромонаха Исаију и ђакон Јована из манастира Раче и бацили их у ватру коју су наложили на средини цркве.³³

²⁴ Р. Веселиновић, *нав. дело*, 103.

²⁵ Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 384.

²⁶ О. Срдановић-Бараћ, *нав. дело*, 11.

²⁷ Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 595.

²⁸ АСАНУ 368; Д. Љ. Кашић, *Теолошки погледи*, бр. 4, 1979, 277.

²⁹ М. И. Поповић, *нав. дело*, 117; Д. Љ. Кашић, *нав. дело*, 395.

³⁰ *Исто*.

³¹ *Исто*.

³² Ј. Б. Тошковић, *нав. дело*, 100.

³³ М. И. Поповић, *нав. дело*, 118.

У Хаџи-Продановој буни 1814. године посечен је у Београду игуман манастира Каленића, Нићифор. Глава му је набијена на колац на Стамбол капији.³⁴ Слична судбина је задесила и Пајсија Ристовића, игумана манастира Трнаве код Чачка. Због учешћа у буни жив је набијен на колац пред Стамбол капијом.³⁵ Поред игумана Пајсија, мученички је страдао и ђакон Авакум, сабрат манастира Трнаве. Ђакон Авакум је са мајком Божаном и духовником Ђенадијем Шуваком дошао у Србију из манастира Моштанице, после Јанчићеве буне у Босни. Примио их је у манастир Трnavу игуман Пајсије. Због учешћа у буни, Турци су ухапсили Ђенадија са сином Стојаном и ђаконом Авакумом и спровели их за Београд. Ђенадије и син му Стојан из страха од мучења су се потурчили. Нуђено је ђакону Авакуму да се потурчи, али је он то одбио. Целати су били донекле милостиви према њему због његове младости, па су му прво ножем проболи срце, а онда га набили на колац који је он донео на губилиште.³⁶ Поред поменутих, на колац су набијени темњићи прота Стојан Протић из Варварина, Никанор, игуман манастира Каленић и хаџи Атанасије, игуман манастира Никоља.³⁷

Поред оних свештеника који су мученички страдали за слободу свог народа, било је и исповедника за веру. Наводимо пример проте Стојана, сина кнеза Милића. После слома устанка 1813, Турци ухвате кнеза Милића са синовима Дмитром и Стојаном. Прву двојицу су набили на колац. Када су почели да набијају на колац и попа

³⁴ М. И. Поповић, *нав. дело*, 119.

³⁵ *Исто*.

³⁶ *Исто*, 118.

³⁷ Р. Веселиновић, *нав. дело*, 111.

Стојана, откупи га старешина манастира св. Романа за 25 кеса гроша, да се не би затворила кућа кнеза Милића. Међутим, Турци га нису ни даље остављали на миру. Због тога је поп Стојан пребегao преко Мораве у Варварин. Умро је у Темнићу 1853. године.³⁸

Поред свештеника, многе цркве и манастири као задужбине и грађевине имали су важну улогу у борби за слободу. У манастирима је било седиште устаничких штабова, а често су служили као магацини или складишта. Манастир Благовештење је служио Карађорђу за војни магацин, а манастир Вољавча кнезу Милошу. У манастиру Враћевшници, где су биле мошти Стефана Првовенчаног, на скупу првака 1812. прочитан је VIII члан Букурештанског уговора. Код цркве у Такову донета је одлука о подизању Другог српског устанка. Капетану Кочи Анђелковићу штаб је био смештен прво у манастиру Јошаници, затим у Драчи и Љубостињи. Штаб Кочиного брата Петра је био смештен у манастиру Раваници. Седиште Врховног Совјета било је у почетку у манастиру Вољавча, потом у Боговађи, па онда у Смедереву. Ако се све ово има у виду, онда није ни чудо што су манастири били на мети турске освете.

Први српски устанак имао је великог одјека на српско свештенство и српски народ у Војводини, Црној Гори и Босни. Од више јерархија у Војводини, најзначајнију помоћ устаницима пружао је митрополит карловачки Стефан Стратимировић. Услед недостатка података већина историчара сматра да је главна његова помоћ била у мудрим саветима. Међутим, с обзиром да је уживао велики углед и

³⁸ *Исто*.

имао добре везе, помагао их је и у снабдевању оружјем, храном, црквеним књигама и другим црквеним потребама. Маја 1804. послао је устаницима у логор у Топчидеру "чадор цркву".³⁹

Стратимировић је као вешт политичар водио двоструку политику. С једне стране одржавао је тајне везе са устаницима и Русијом, а с друге стране се приказивао потпуно лојалан бечком двору. Иако је вешто прикривао трагове, у Бечу су сумњали у њега па му као православном митрополиту никад нису потпуно веровали. Посебно су у њега посумњали после Тицанове буне у Срему 1807. и Крушчичке буне у Банату 1808. године. Иако је лично утицао на смиривање буне, ипак је стављен под тајни полицијски надзор.⁴⁰ Међутим, Бечки двор ће га морати и даље уважавати јер је он био упућен у збивања у Србији на које је Аустрија желела да утиче.

Стојан Новаковић је дао можда најтачнију оцену о улози митрополита Стратимировића у устанку. По њему, Стратимировић је "један од најинтелигентнијих и политички најобразованијих саветодаваца и пријатеља устанка, који је био у таквим личним везама и у Аустрији и међу Србима, да је на устанак силно могао утицати."⁴¹

Поред митрополита Стратимировића устанике је помагао и епископ бачки Јован Јовановић. Он је послао устаницима два топа, ђулад и тобцију Мату Немца. Слао им је и годишњу новчану помоћ од 12.000 форинти, а

откупљивао је и српско робље од Турака.⁴² Стојан Новаковић за епископа Јована каже: "Новцем и отвореном агитацијом много је чинио за ослобођење Србије."⁴³

Од аустријских власти је осумњичен за везе са устаницима и епископ горњо-карловачки Мојсије Миоковић. Осумњичен је док је администрирао Темишварском епархијом да је одржавао везу са више не баш безопасних "Илира". Био им је сумњив његов долазак два пута у Београд 1807. године. Над њим је постављена полицијска присмотра. Пошто су они који су га пратили констатовали да је "скромног држања и сасвим одан хабсбуршкој кући", укинута је присмотра.⁴⁴

У припремању устанка учествовали су и митрополит цетињски Петар I и архимандрит пивског манастира Арсеније Гаговић. Да се митрополит Петар спремао за устанак и да је био у току припрема у Београдском пашалуку видимо из његовог писма дечанском игуману Данилу од 10. јануара 1804. године. У писму стоји: "...да ти је на знање и добро да пазиш: ове године имамо намеру ми Црногорци и са београдске стране Срби скочити на оружје против наших непријатеља Турака..."⁴⁵

Иако се митрополит Петар I припремао за устанак, Црна Гора неће активније учествовати у њему. Неће се остварити ни Карађорђева жеља да се две војске састану и сједине. Најбо-

³⁹ С. Гавриловић, *Војводина и Србија у време Првог устанка*, Нови Сад 1974, 25.

⁴⁰ В. Чубриловић, *Први српски устанак и босански Срби*, Аранђеловац 2003, 21-22.

⁴¹ С. Новаковић, *Васкрс државе српске*, Београд 1954, 78; С. Гавриловић, *нав. дело*, 25.

⁴² С. Гавриловић, *нав. дело*, 21; В. Јованкин, *Улога пречанских Срба у Првом устанку*, Весник бр.121, 1954, 2.

⁴³ С. Новаковић, *нав. дело*, 78.

⁴⁴ С. Гавриловић, *нав. дело*, ф.н. 277, 135.

⁴⁵ П. Поповић, *Односи Србије и Црне Горе у XIX веку 1804-1903*, Београд 1987, 1.

ља прилика за ово била је 1809. када је Карађорђе ослободио Сјеницу и на Суходолу потукао пећког Нуман-пашу. У ово време је Петар I био на Планиници према Никшићу. Уместо састанка са Петром I, Карађорђе ће се у Сјеници састати са неколико Црногораца и 350 Васојевића и Брђана, које је предводио харамбаша Јован Шибалија.⁴⁶ Међу херцеговачким устаницима од свештених лица су се истинци архимандрит Авксентије Шундић и поп Лука Бојовић.⁴⁷

Има више разлога зашто Црна Гора није узела активнијег учешћа у устанку. Митрополит Петар I је још пре него што је почео устанак био заузет оповргавањем интрига, које су против њега руском двору слали руски изасланик Марко Ивелић и архимандрит Сава Вучетић. Првих година устанка Русија је била у пријатељским односима са Портом. Пошто је Црна Гора била под покровитељством Русије, на њу је вршен притисак руског двора да остане у миру са Турцима. Овоме треба додати заузетост митрополита Петра I борбама са Французима око Боке. Добивши поред Турака још и Французе питање је да ли је владика Петар имао снаге да активније узме учешћа у устанку. Међутим, из доступних докумената види се да је владика Петар пратио збивања у Београдском пашалуку и да се радовао устаничким победама.

Устанак је имао великог одјека и у Босни међу православним живљем. У Босни су певане јуначке песме у којима се слави Карађорђе као хришћански ослободилац. У једном француском извештају од 17. фебруара 1805.

⁴⁶ В. П. Поповић, *Одношаји Карађорђа и владике Петра I*, Записи св.7, 1930, 245.

⁴⁷ Љ. Дурковић-Јакшић, *нав. дело*, 145.

каже се да се босански муслимани боје Карађорђева напада, и "сви православни, који су у великом броју, то желе и готови су да му се придруже."⁴⁸ Један свештеник из Приједора у Босанској Крајини пише 1806. године: "Трпљиво сам подносио турски јарам, као и сви православни, надајући се да Карађорђе и нас ослободи и под своје покровитељство прими."⁴⁹

До прве веће буне дошло је у Подрињу 1807. године. Организовали су је устаници који су прешли из Србије. Буна је угушена у крви.⁵⁰ У јесен 1809. почела је дуго припремана буна у Босанској Градишци. На челу буне био је Јован Јанчић Сарајлија. По њему је буна добила назив Јанчићева буна. Главни Јанчићеви сарадници били су српски свештеници као и монаси манастира Моштанице. Помиње се поп Никодим из Свињара, који је окупио око 700 људи у планини Мотајици. Поп Јово Турјачанин ишао је по селима и бунио народ. Поп Гавро из Турјака бунио је народ из Поткозарја. Буна је брзо угушена, а Јован Јанчић је погубљен између 25. и 26. септембра 1809. године. Погубљен је поп Јово Турјачанин. Казнени турски одреди попалили су многа села, заробљене устанике живе су набијали на коље. Градови на Сави и Уни били су искићени одсеченим главама. Где год су ухватили неког свештеника одмах су га убили. У неким срезovima Босанске Крајине побијено је сво свештенство без обзира да ли је учествовало у буни или не. Кад су пред вези-

⁴⁸ Ј. Б. Тошковић, *Односи између Босне и Србије 1805-6. и бој на Мишару*, Суботица 1927, 73.

⁴⁹ *Исто*, 72.

⁵⁰ С. С. Душанић, *Босна и Карађорђев устанак*, Гласник Српске Православне Цркве, бр. 7,8,9, 1954, 149.

ра у Бања Луци довели једног православног свештеника "ништа га није питао, но сместа издао наредбу да се посече, а говорило се да је тај човек био потпуно невин."⁵¹

Јанчићева буна није била већих размера. Дуго је спремана, али је брзо угушена. Босна није имала дорасло вођство за устанак. С друге стране распоред становништва у Босни онемогућавао је јаче везе међу Србима па према томе и заједнички рад на организовању устанка.

На крају да закључимо. Свештенство је било свесно да оружана борба није његов задатак и циљ, али је исто тако било свесно да у овај мах ту жртву од њега тражи нација ради стицања слободе. Кад је циљ постигнут, слобода остварена, преживело свештенство се вратило својој служби у цркви.

⁵¹ В. Чубриловић, *нав. дело*, 104.